AUST-AGDER MUSEUM
OG ARKIV IKS

«Bevaring av arkivet etter Pusnes mekaniske verksted»

Sluttrapport

Sluttrapport

Prosjekt: «Bevaring av arkivet etter Pusnes mekaniske verksted»

Prosjektleder: **Yngve Schulstad Kristensen**
Prosjektmedarbeidere: **Marcus Nilsen** og **Lena Sannæs**,
Aust-Agder museum og arkiv/ avdeling KUBEN

Prosjektoppsummering

Industrivirksomheten på Pusnes på Tromøya er historie, men arkivene som dokumenterer nærmere 140 års industrieventyr er sikret for ettertiden. Prosjektet har hatt som formål å ordne, tilgjengeliggjøre samt formidle arkivet etter en viktig hjørnesteinsbedrift, som har hatt stor innvirkning på næringsutviklingen i Arendalsområdet. Arkivet etter Pusnes mekaniske verksted er et av de største privatarkivene som Aust-Agder museum og arkiv (AAma) noen gang har tatt imot og utgjorde før ordning 150 hyllemeter. Arkivmaterialet stammer fra 1880-årene og frem til 2016.

Mål og gjennomføring

Prosjektets målsetninger kan deles inn i resultatmål og effektmål.

Resultatmål: Resultatmålene har vært todelt. Det ene gikk på å ordne og katalogisere arkivet etter Pusnes mekaniske verksted. Det andre gikk på formidling og tilgjengeliggjøring av arkivet.

Effektmål: AAmas samfunnsoppdrag innebærer bl.a. å arbeide for at arkiver med historisk og administrativ verdi blir gjort tilgjengelig for allmennhetens bruk, forskning og for kulturelle og administrative forhold. Prosjektet skisserte derfor følgende effektmål: Gjøre arkivene etter Pusnes mekaniske verksted synlige på nett, slik at publikum og egne ansatte får bedre oversikt over arkivet og på lengre sikt øke bruken av arkivkildene.

Prosjektperiode: Prosjektet startet opp i januar 2018 og ble ferdigstilt 1. november 2018.

Prosjektgjennomføring: Prosjektet har gått som planlagt. Arkivet er ferdig ordnet, registrert i Asta og etikettert. Arbeidet har vært krevende, men vi har hatt som mål å bli ferdig med prosjektet i løpet av 2018.

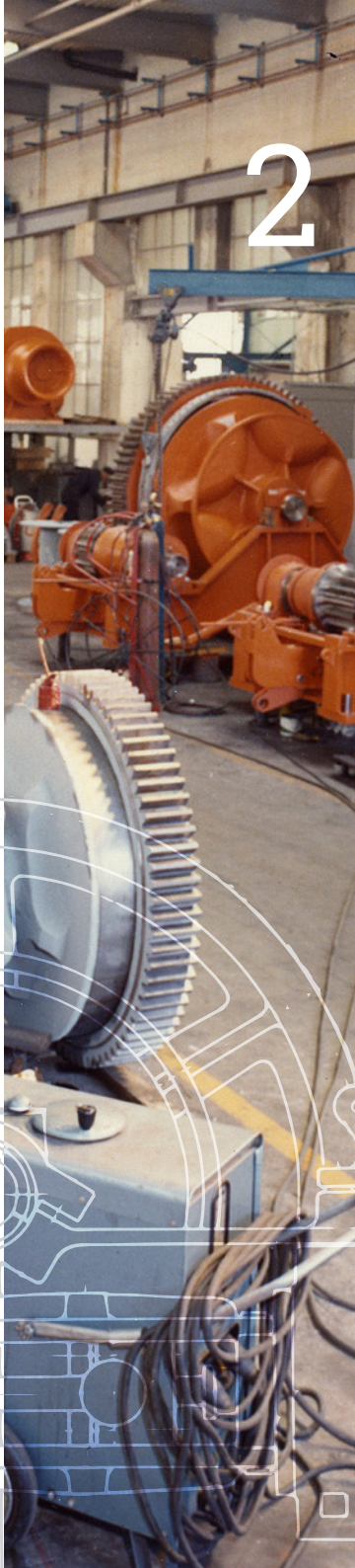

Bilde forside: Produksjonshall på Pusnes i 1970.
FOTOGRAF HVOSLEF. ARKIVREF. DA-1355 SAXE, LUDVIG

Faksimile fra Agderposten 5. september 2018.

Agderposten AGDERPOSTEN.NO/KULTUR

Kultur & UNDERHOLDNING

TIPS OSS tusentips@agderposten.no
TELEFON 37 00 37 00

«Hva vil folk si» norsk Oscar-kandidat

IRAM Haqs film «Hva vil folk si» er årets norske Oscar-kandidat. Filmen vant nylig fire Amanda-priser og er allerede vist på amerikanske kinoer.

– Dette er en historie jeg har vært redd for å fortelle, så for meg endelig å våge – og få så mange positive tilbakemeldinger, er overveldende, sa Iram Haq da det tirsdag ble klart at hennes film «Hva vil folk si» blir norsk kandidat i konkurransen om Oscar for beste ikke-engelskspråklige film.

Filmen hadde verdenspremiere på filmfestivalen i Toronto i september 2017, før norsk premiere 6. oktober, og har gått på kino i USA siden midten av juli.

Iram Haqs debutfilm, «Jeg er din», var norsk Oscar-kandidat i 2013. (NTB)

INNSENDT Denne artikkelen er ikke skrevet av en journalist i Agderposten, og er derfor ikke fri og uavhengig journalistikk. Artikkelen er i sin helhet laget av en ekstern bidragsyter. Vi har funnet innholdet interessant for våre lesere, og publiserer det derfor redigert og tilrettelagt av redaksjonen. Det betales ikke honorar for slike artikler.

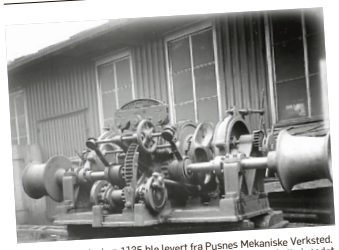

1910: Pusnes-vinsj nr. 1135 ble levert fra Pusnes Mekaniske Verksted. Vinsjen ble opprinnelig bestilt av Fred. Olsen & Co., men skulle i stedet bli en del av norsk polarhistorie.

OM BORD: I vraket av «Maud» finner en Pusnes-vinsj nr. 1135. Tekst.u.innrykk: Foto: Hannele Fors, Aust-Agder museum og arkiv, avd. KUBEN

1891: Den første Pusnes-vinsjen ble levert. Dette er del av skisse over en vinsj fra 1903.

FAKTA

AVTRYKK

- KUBEN oppbevarer millioner av dokumenter.
- Menneskelige avtrykk i form av tekst, tegning, kart og foto.
- Hvert avtrykk har en opprinnelse, hvert avtrykk inngår i en større sammenheng og hvert avtrykk har en historie å fortelle.
- I samarbeid med KUBEN deler vi her et av dem.
- Se flere avtrykk på www.avtrykk.no

VINSJEN FRA PUSNES: Den ble først montert på polarskuta «Fram», men i 1917 /1918 tok Amundsen vinsjen med seg til den nybygde polarskuta «Maud».

ARENDALSUKA: Vraket av polarskuta «Maud» ankom Arendal havn.
Foto: Hannele Fors, Aust-Agder museum og arkiv, avd. KUBEN

ETTERSPURTE: Vinsjene fra Pusnes ble raskt populære og verkstedet på Tromøy utviklet seg til å bli en av landets ledende produsenter av dekksmaskineri.

Maud reddet også Pusne s-historien

Midt under Arendalsuka gjestet den berømte polarskuta «Maud» byen. Om bord var en viktig del av Arendals industrihistorie. En historie som nå blir bevart takket være to ulike redningsaksjoner.

AVTRYKK

Hundre år etter at «Maud» forlot Norge er hun nå tilbake. En tidkrevende og kostbar privat redningsaksjon har ført Roald Amundsens gamle polarskute til Norge etter å ha ligget under vann i over 80 år utenfor den canadiske byen Cambridge Bay. Den utrolige historien om «Maud» bidro til at både lokale og tilreisende tok en pause fra innlegg og debatter under Arendalsuka for å få et glimt av den hjemkomne polarskuta. Liggende på en lekter utenfor Clarion Hotel Tyholmen kunne man se restene av skipet som skulle føre Roald Amundsen med strømmen over Nordpolen. De som så veldig godt etter kunne registrere at en rusten vinsj fortsatt stod fast på dekk. Vinsjen inngår i norsk polarhistorie, men representerer også en viktig del av Arendals industrihistorie.

I 1875 ble Pusnes Støperi og Mekaniske Værksted etablert på eiendommen Pusnes på Tromøya. Virksomheten reparerte og bygde skip, i tillegg til å produsere ovner og andre støpegodsartikler. I 1891 begynte bedriften å produsere skipsvinsjer. Pusnesvinsjene ble raskt populære og produksjonen ble utvidet. Pusnes mekaniske verksted ble etter hvert en av landets ledende produsenter av dekksmaskineri. Etter en brann i 1904 ble det slutt på produksjon av «Pusnes-ovner», men produksjon av vinsjer og skip fortsatte.

I 1910 ble Pusnes vinsj nr. 1135 levert til Roald Amundsens «Fram-ekspedisjon». I utgangspunktet skulle Amundsen forsøke å nå Nordpolen, men han endret planene. «Fram» seilte i steden sørover til Antarktis. En ekspedisjon bestående av fem personer ledet av Amundsen nådde den den 14. desember 1911 Sydpolen. Polarferden gjorde Amundsen berømt og gav ham muligheter til å sette i gang nye ekspedisjoner.

Nå ønsket Amundsen å nå Nordpolen, ved å fryse fast i isen og drive med havstrømmene over polpunktet. «Fram» var ikke egnet til formålet, for skipet var medtatt etter oppholdet i tropisk farvann på vei hjem fra Antarktis til Norge. Amundsen brukte derfor egne penger på å bygge en ny polarskute. Skuta som ble bygget av båtbygger Chr. Jensen i Vollen i Asker, fikk navn etter Norges dronning Maud. Amundsen fikk lov til å strippe «Fram» for det utstyret han trengte til den nye polarskuta, og en av tingene han tok med seg var ankervinsjen fra Pusnes.

Amundsens «Maud-ekspedisjon» forlot Norge i juli 1918. Det skulle gå 100 år før skipet returnerte. Ekspedisjonen gikk ikke helt som planlagt. Skipet frøs fast, men drev langt fra polpunktet. Selv om det ble utført viktige vitenskapelige undersøkelser i løpet av turen, ble ekspedisjonen avbrutt i 1924. Året etter fikk Amundsen økonomiske problemer og «Maud» ble solgt til «Hudson Bay Company», som gav henne navnet «Baymaud».

Skipet ble brukt som transportfartøy langs Canadas nordkyst, før hun endte opp i Cambridge Bay, en utpost på Victoria Island i North Western Territory. Her ble hun brukt som lager og radiostasjon. I 1931 sank skipet og ble liggende frem til sommeren 2016, da en storstilt operasjon finansiert av Tandberg Eiendom A/S hevet vraket for å frakte henne hjem til Norge. Målsetningen var å gjøre «Maud» om til et museum i Vollen i Asker, stedet der skipet ble bygget for 100 år siden. Sommeren 2017 ble «Maud» klargjort for den lange reisen, og i begynnelsen av september samme år ble «Maud» slept ut av Cambridge Bay med retning Grønland. Om bord var ankervinsjen fra Pusnes. Et historisk avtrykk etter en viktig industribedrift på Tromøya var reddet.

Nærmest parallelt startet en annen redningsaksjon i Arendal. Industrikonsernet MacGregor som eier restene av Pusnes mekaniske verksted holdt på å tømme de gamle lokalene på Tromøya, etter at virksomheten hadde flyttet til Barbu. De ønsket å gi arkivene etter Pusnes mekaniske verksted til Aust-Agder museum og arkiv, avdeling KUBEN, for å sikre at historien ble bevart for ettertiden. En avklaring måtte skje raskt, da nye eiere stod klare for å overta eiendommen. Pusnes-arkivet var veldig omfattende og uoversiktlig. Det var oppbevart flere steder på industriområdet og omfattet protokoller, skipstegninger, dokumenter og fotografier. Det var vanskelig å få oversikt over arkivet, men det var liten tvil om at dette var viktig historisk materiale som måtte bevares.

I løpet av noen hektiske sommerdager i 2017 ankom Pusnesarkivet KUBEN. Arkivet var det største privatarkivet institusjonen noen gang hadde tatt imot. Nå gjenstod den store ordnings- og registreringsjobben. Riksarkivet ansa arkivet etter Pusnes for å være av viktig nasjonal verdi, og gav støtte til bevaringsarbeidet, slik at arkivet skulle bli tilgjengelig for forskere og andre historieinteresserte på KUBENs lesesal. Ordningsarbeidet har pågått siden høsten 2017, men nærmer seg nå slutten.

Arkivet etter Pusnes mekaniske verksted omfatter kopibøker, korrespondanse, verfts- og ordrematerialer, skipstegninger, personforvaltning, regnskap og fotografier, og dekker perioden fra 1882 til 1978. Det meste av materialet er fra 1900-tallet og fremover. Antakelig ble mye av det eldste materialet ødelagt i brannen i 1904. På arkivportalen.no kan du få en mer detaljert oversikt over hva arkivet inneholder. Det meste av arkivet er tilgjengelig på KUBENs lesesal.

Kilder

Arkiv PA-2247, Pusnes mekaniske verksted
Agderposten, Jakt på polarbevis, 10.12.2011
Frøstrup, Johan Christian. Det var en gang. Arendals historie i tekst og bilde. Friluftsforlaget 1996
Snl.no

Innsendt av:
Yngve Schulstad Kristensen arkivar, Aust-Agder museum og arkiv, avd. KUBEN

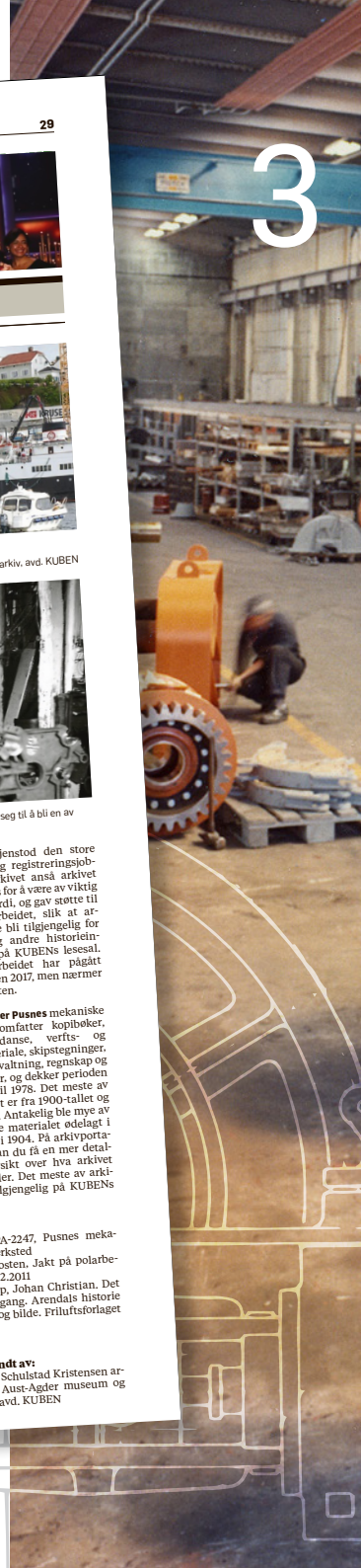

3

Bilde øverst: Produksjon ca.1910.

PA-2247 PUSNES MEKANISKE VERKSTED

Bilde nederst: Postkort av «MS Skagen» tilhørende Kristiansand Dampskibsselskap 1958.

PA-2247 PUSNES MEKANISKE VERKSTED

Resultater fra prosjektet

Flere arkivskapere: Arkivet etter Pusnes mekaniske verksted er i utgangspunktet delt inn i to arkiv. Den største delen utgjør arkivet fra 1880-årene og frem til 1978 da Pusnes Mekaniske Verksted gikk konkurs. Selskapet ble reetablert under nytt navn, Pusnes Marine and Offshore Service. Fra 1978 og frem til i dag har virksomheten hatt flere eierbytter og tilsvarende navneendringer. Det har vært vanskelig å skille de ulike selskapene fra hverandre. Derfor har vi valgt å samle arkivmaterialet skapt etter 1978 i ett arkiv under navnet Pusnes. Vi har imidlertid registrert historikk og navneendringer i Asta.

I løpet av ordningen dukket det også opp flere mindre privatarkiv. Dette har vært selskaper som Pusnes sin tidlige eier, Harald Berthelsen, etablerte på begynnelsen av 1900-tallet. Disse arkivene har også blitt ordnet.

Tilgjengeliggjøring: Kataloginformasjon etter Pusnes mekaniske verksted og de øvrige arkivene er publisert på arkivportalen.no. Arkivene er tilgjengelig for publikum på institusjonens lesesal. Følg lenke for å se kataloginformasjon.

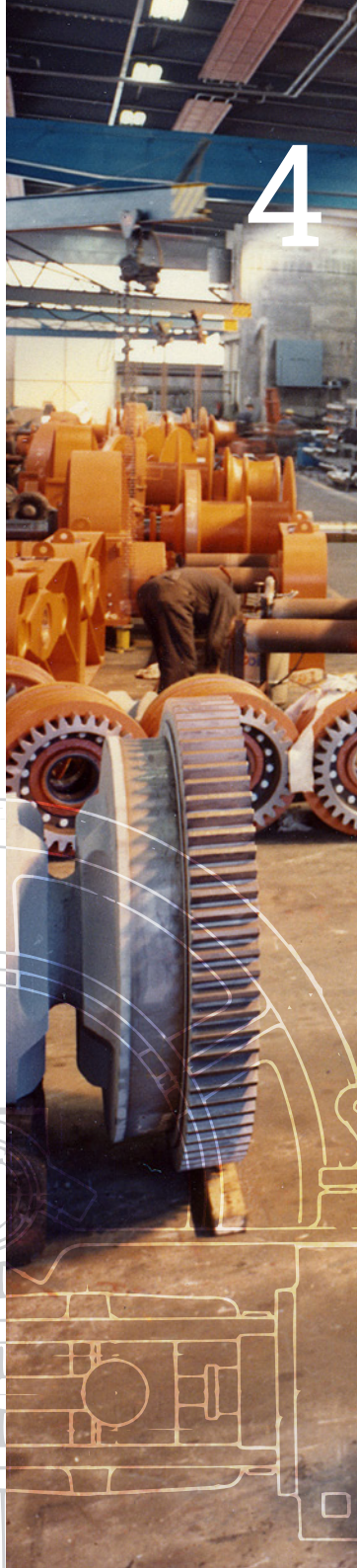

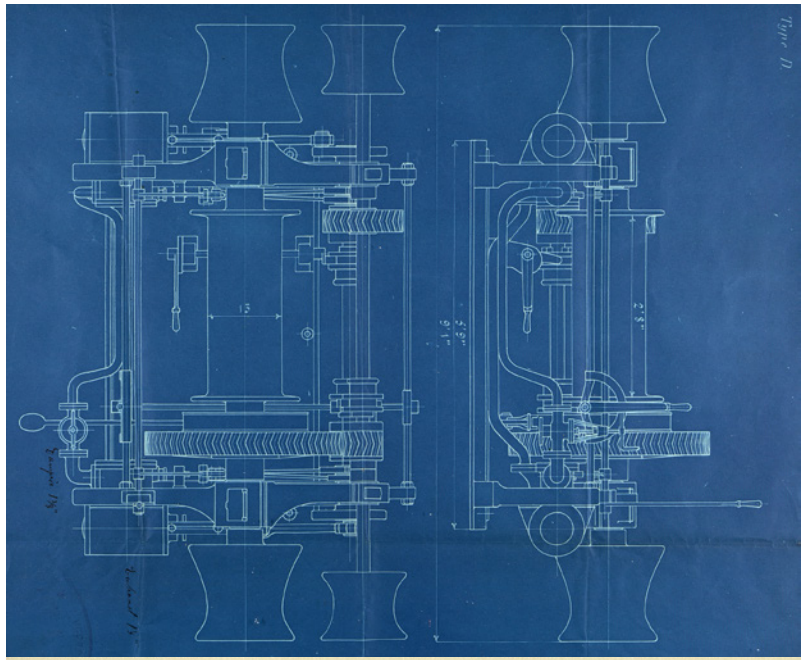

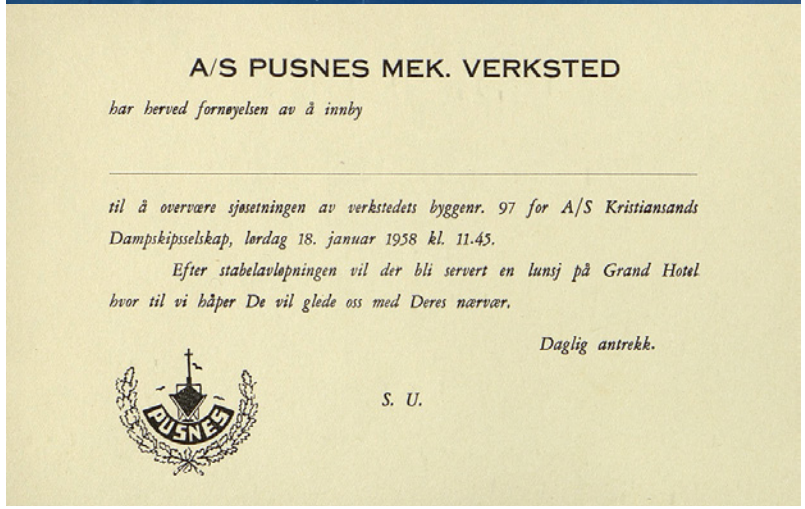

A/S PUSNES MEK. VERKSTED

har herved fornøyelsen av å innby

til å overvære sjøsetningen av verkstedets byggenr. 97 for A/S Kristiansands Dampskipsselskap, lørdag 18. januar 1958 kl. 11.45.

Efter stabelavløpningen vil der bli servert en lunsj på Grand Hotel hvor til vi håper De vil glede oss med Deres nærvær.

Daglig antrekk.

S. U.

Bilde øverst: Dampvinsj ca 1905.

ARKIVREF: PA-1060 SAMLING AV FORRETNINGSARKIV

Bilde nederst: Innbydelse til stabelavløpning for «MS Skagen» 18.01.1958.

PA-2247 PUSNES MEKANISKE VERKSTED

Formidling: I prosjektet skulle AAma bruke sin kunnskapsportal www.avtrykk.no til å formidle aktuelle dokumenter fra arkivet. Så langt er det laget to artikler om Pusnes. Den ene var om danskebåten M/S Skagen som ble bygget ved verftet i 1958. Den andre er om ankervinsjen fra Pusnes som ble brukt på polarskuten «Fram» og «Maud». Følg lenke til artikkelen om «M/S Skagen» og artikkelen om «Pusnes-vinsj no. 1135».

I september 2018 skrev vi en to-siders artikkel i regionalavisen Agderposten om ordningen av Pusnesarkivet. Vi tok utgangspunkt i at Amundsens gamle polarskute «Maud» gjestet Arendal under Arendalsuka. Skipet hadde ligget i isen i over 70 år i Canada før det ble hevet og fraktet til Norge. Om bord stod fortsatt en 100 år gammel ankervinsj produsert ved Pusnes mekaniske verksted. Historien om ankervinsjen dannet bakgrunnen for artikkelen om Pusnes og Pusnesarkivet. Artikkelen ligger vedlagt.

Fremover vil vi fortsette arbeidet med å formilde Pusneshistorien gjennom egne digitale formidlingskanaler, samt gjennom samarbeid med pressen.

Arendal. 12.11.2018

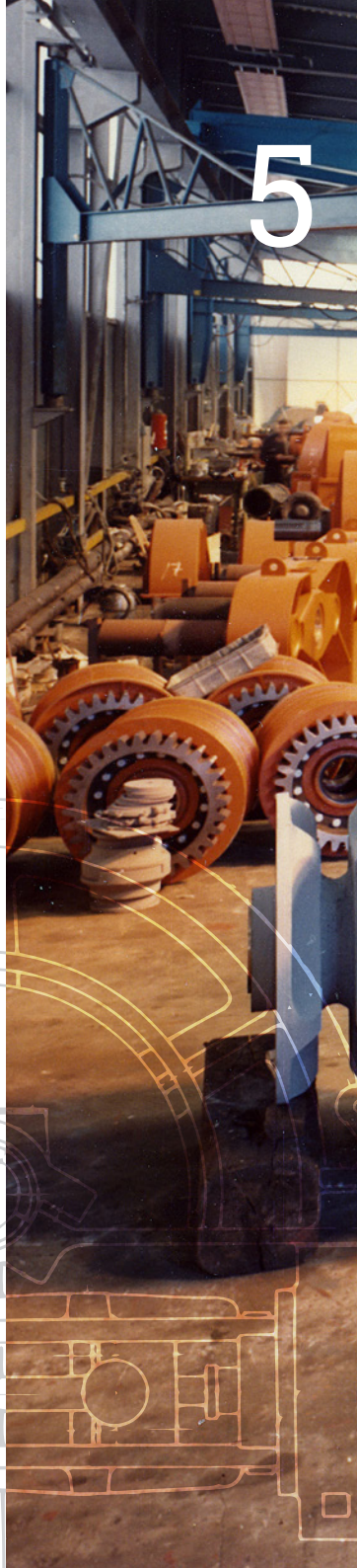

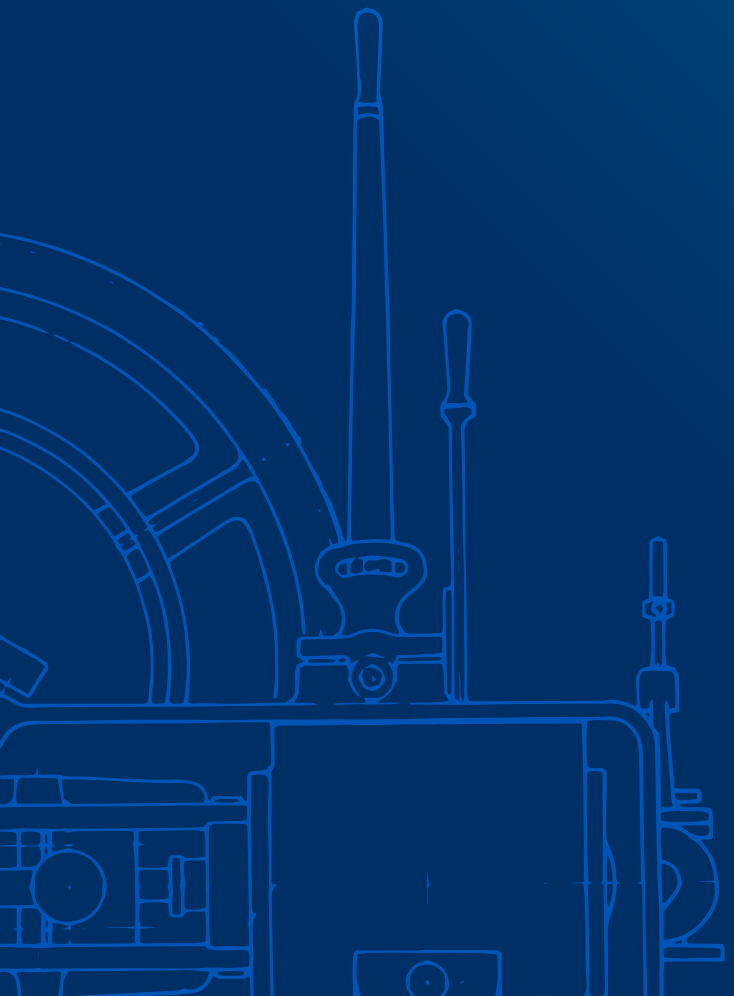

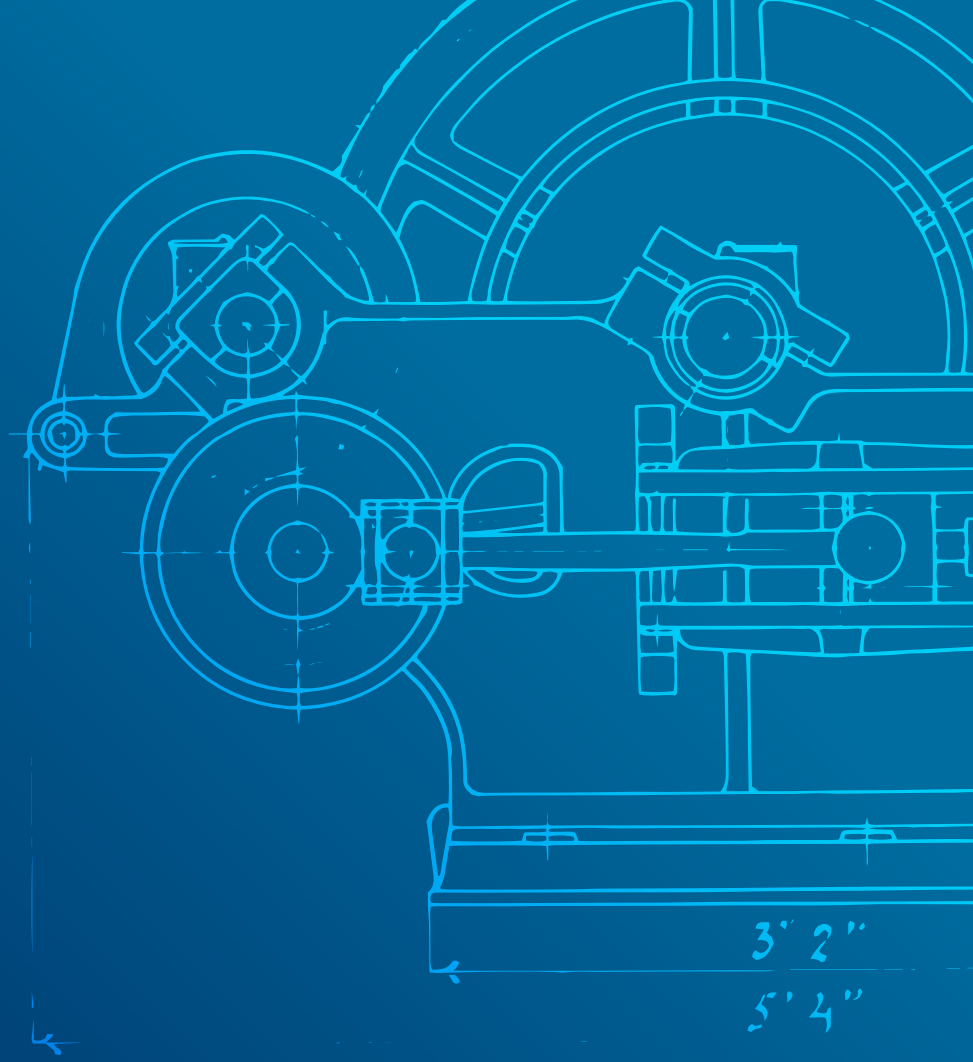

AUST-AGDER MUSEUM
OG ARKIV IKS

VEL BEVART, GODT FORTALT

Aust-Agder museum og arkiv IKS består av KUBEN i Arendal, Grimstad bys museer og Setesdalsmuseet. Sammen forvalter og formidler vi fylkets historiske og kulturelle arv.